CZU: 81`373.49`276.6:32 DOI:10.5281/zenodo.7137721

EUFEMISMUL – COMPONENTĂ INDISPENSABILĂ A LIMBAJULUI POLITIC

Gabriela ȘAGANEAN
dr.conf. univ.
https://orcid.org/ 0000-0001-7772-2405
Departamentul Traducere, Interpretare și Lingvistică Aplicată, USM

The article focuses on euphemisms in the political disourse as emotionally neutral words or expressions used instead of words or expressions that seem indecent, rude, or tactless to the speaker. From the perspective of pragmatics, the process of euphemisation is a strategy of masking unwanted information that allows veiling unpleasant facts through the use of various linguistic mechanisms that give the sender the opportunity to attenuate or, conversely, to consolidate a forbidden concept or a reality in a certain context or in a certain pragmatic situation. The receiver's primary role involves not only recovering the meaning of the message, information, but also the sender's intention. Therefore, the reciever has a double responsibility: on the one hand he must decode the message and understand what the sender meant, but on the other hand he evaluates the alternatives of the intentionally transmitted statement, and as a result through his response building a message that generates a polite dialogue/feedback.

Cuvinte-cheie: *political discourse, euphemism, manipulation, sender, receiver.*

Printre procedeele cu un rol hotărîtor pentru reliefarea mesajului unui discurs politic se include eufemismul. În limbajul de lemn, eufemismul lexical joacă un rol foarte important: de a camufla o realitate neplăcută. Alegerea termenului eufemistic nu se face la întâmplare, ci urmăreşte justificarea ideologică a realităţii.

Am propus în lucrarea de faţă o abordare a comunicării şi anume a celei politice, unde prezenţa eufemismului are un singur scop – manipularea publicului. Limbajul apare în acest caz ca un instrument eficient ce permite emiţătorului să confere realităţii evocate în alocuţiunea sa dimensiunile convenabile pentru sine şi atractive pentru public. Căci

mesajul emis poate fi interpretat de către destinatar în diverse moduri, în funcţie de împrejurările în care a fost transmis (importanţa anumitor calităţi ale emitentului, nivelul intelectual, cultural al receptorului). De cele mai dese ori, dacă susţine atitudinile receptorului, mesajul determină răspunsuri cognitive în favoarea ideilor emiţătorului. Iar cînd auditoriul este supus unui mesaj contraatitudinal şi i se sugerează poziţia pe care trebuie să o susţină, se atrage creşterea rezistenţei la persuasiune şi tendinţa de păstrare a comportamentului iniţial. În acest context se arată tot mai importantă arta oratorului de a transfigura realitatea într-un text concret. „Comunicarea participă la elaborarea unui univers comun (public) de referinţă–care nu mai este deci predefinit–, acesta servind drept bază pentru intercomprehensiune, care devine adevărata miză de profunzime a comunicării. În acest sens, comunicarea permite generalizarea şi atingerea unei „raţionalităţi publice". Limbajul serveşte la clarificarea interactivă a acestei lumi construite în comun, el ajutându-ne să câştigăm în inteligibilitate în ceea ce priveşte acţiunile, intenţiile noastre şi faptele (de altfel, limbajul participă la construirea respectivelor acţiuni, intenţii şi fapte, acesta fiind principiul „sensului încarnat" al acţiunii). Nu mai există o „bună comunicare". Principala funcţie a comunicării este construirea unei lumi intersubiective ce serveşte drept fundament intercomprehensiunii şi deci vieţii colective"[4, p.70].

Aşadar, cuvîntul a fost dintotdeauna folosit nu doar pentru a releva adevărul, dar şi pentru a-l masca. Eufemismul este un exemplu tipic de ascundere a adevărului, fiind definit drept "cuvânt sau expresie care, în vorbire sau în scris, înlocuieşte un cuvânt sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă, respectând paralelismul de sens" [6]. Această practică dobîndeşte în politică şi diplomaţie caracteristicile unei calităţi.

Ceea ce am putut constata este dimensiunea definitorie a limbajului politic pe care T. Slama-Cazacu o califică drept „limitare a capacităţii comunicative" a mesajelor sugerate. G. Orwell numeşte această particularitate „obnubilarea gîndirii". Prin ascunderea aspectelor defavorabile celor ce propagă limba de lemn (eufemismul, după cum am menţionat, este o parte componentă indispensabilă a acesteia), se realizează o certă manipulare. Aceasta, deosebită de persuasiune sau de argumentare, este inducerea, în speţă pe cale verbală, a unor reacţii ale receptorului care pot chiar să contravină interesului acestuia, dar sînt menite să fie, în orice

caz, în favoarea emiţătorului. Pentru realizarea manipulării sunt folosite îndeosebi strategii comunicaţionale, pentru înşelarea receptorului, pentru insidioasa subjugare a acestuia, prin „stăpînirea minţii" pe o cale neobservată, aproape subliminală.

Fiecare cuvînt are o semnificaţie a sa, desemnînd un obiect, un sentiment, un timp, o stare ce este comună atît celui care o exprimă, cît şi celui care o receptează. Însă, adeseori, această forţă a cuvântului e utilizată pentru a manipula, pentru a ascunde total sau parţial o realitate incomodă, pentru a exercita putere asupra cuiva sau pentru a induce acceptarea unei poziţii altminteri inacceptabilă. Uneori manipularea e un simptom de dereglare a conştiinţei, alteori transmite realităţi ce provoacă spaimă sau camuflează conţinuturi dezagreabile, în toate aceste cazuri trebuie să recunoaştem, însă, că ea presupune o artă ce implică folosirea eufemismului ca instrument principal de zugrăvire a realităţii şi în cercetarea noastră interpretarea noţiunii de "libertate".

Politicianul ca un adevărat orator trebuie să-şi perfecţioneze în permanenţă textul cuvîntării apelând la expresii plastice, inedite, fapt dominant în susţinerea atenţiei publicului, pe cînd exprimarea ştearsă, perimată estompează valoarea conţinutului, producînd plictiseală. Prevalatoare din acest unghi de vedere sînt discursurile susţinute de preşedinţi la momentul inaugurării lor în post. În susţinerea acestui fapt, invocăm exemplul discursului susţinut de G. Bush pe 20 ianuarie 2005. Mesajul emis este menţinerea spiritului libertăţii atât în SUA, cât şi pe întregul glob pământesc. Această idee nu este formulată direct, ci prin intermediul unor eufemisme pregnant conturate: *there is no justice without freedom, and there can be no human rights without human liberty* sau *liberty will come to those who love it*. Preşedintele american face aluzie în aceste enunţări atât la realitatea existentă în ţara sa: problema rasismului, prea desele atacuri teroriste ş.a., cât şi la problemele marcate pe plan internaţional. Intuim în aceleaşi exemple intenţia politicianului de a-şi justifica acţiunile deja înfăptuite sau pe cale de a fi realizate. Spre a conferi discursului mai multă plasticitate, sunt utilizate metafore cu acelaşi scop de eufemizare a realităţii: *By our efforts, we have lit a fire as well – a fire în the minds of men. It warns those who feel its power, it burns those who fight its program, and one day this untamed fire of freedom will rich the darkest corners of our world.* Astfel este marcată ideea de bază a cuvântării, oratorul încercînd să apeleze mai mult la inimile ascultă-

torilor decât la gîndurile lor. Expresiile sunt prea abstracte, "a aprinde focul libertăţii" fiind o metaforă ce ar putea fi interpretată în mai multe moduri. Realitatea pe care o ascunde acest eufemism rămâne necunoscută. Preşedintele îşi continuă discursul pe aceeaşi cale a abstractizării, eufemizării*: Life is fragile, evil is real, courage triumphs...* Oamenii sunt îndemnaţi să dea dovadă de curaj pentru a învinge răul şi pentru a reda vieţii securitate, stabilitate. Nu sunt menţionate evenimentele tragice din 11 septembrie, dar aluzia la această dată transpare în fiecare din cuvintele enunţate. Accentul pus anume pe menţinerea libertăţii şi securităţii statului poate fi, aşadar, justificat. În momentul când populaţia încă purta viu în suflet ecoul tragediei, preşedintele încearcă prin discursul său să-i fie mai aproape şi ce e cel mai important să-i inspire curaj de a depăşi această situaţie dificilă. Sesizam faptul că el nu se simte vinovat de cele întîmplate: *Violence cross the most defended borders*. Ni se sugerează un adevăr incontestabil: deşi protejat foarte bine, statul nu a putut înfrunta atacul terorist; securitatea fiecărei persoane depinde în primul rînd de ea însăşi şi îndemnul preşedintelui este de a ţine cont de acest adevăr şi de a-i deveni părtaşi în lupta împotriva terorismului ("the heinous crime" cum îl califică secretarul Națiunilor Unite, Kofi Annan).

O interesantă interpretare a noţiunii de "libertate" ca pilon primordial pe care trebuie să se edifice sistemul de guvernare o regăsim în discursul Violetei Barrois De Chamorro fostă preşedintă în Nicaragua, susţinut la ceremonia de inaugurare în funcţie. În alocuţiunea rostită, doamna preşedintă, la fel ca și omologul său din SUA, pune accent pe ideea luptei pentru libertate ca valoare supremă a unui popor. *There cannot be any Nicaraguan without freedom because Nicaragua's soul and reason to exist is freedom.* Se reliefează în această afirmaţie o imagine metaforică ce sugerează o nouă treaptă în dezvoltarea ţării marcată de obţinerea independenţei. Acest eveniment de importanţă majoră pentru istoria statului nu a putut să nu se repercurteze pozitiv asupra stării de spirit a populuaţiei.

Sesizăm că pornind anume de la conceptul de "libertate", doamna preşedinte îşi construieşte planul de activitate pentru mandatul său, ceea ce insinuează o subtilă eufemizare a realităţii. *Freedom will never imply a bored fatherland of puppets who think alike.* Discursul se încheie cu o adresare către popor, având scopul unei implicări emoţionale a auditoriului, unde dacă e să ne întoarcem la terminologia aceluiaşi Prardet,

preşedintele tinde să apară în postura "salvatorului": *Nicaraguans, the eyes of the world are on us…I am proud to be a Nicaraguan… and I have the solidarity of the Nicaraguans.* Intenţia oratorului e de a ajunge la un contact cât mai eficient cu ascultătorii săi şi de a obţine o reacţie favorabilă din partea lor. Acesta şi trebuie să fie, de fapt, scopul oricărui discurs politic. Iar eufemizarea realităţii, evocarea ei în contururi mai luminoase, este un mijloc ce facilitează apropierea emiţătorului de receptor.

Am surprins frecvenţa eufemismelor în discursurile lui G. Bush şi al Violetei Barrois De Chamorro, rolul acestora în conturarea mesajului unei cuvîntări şi, mai ales, pentru camuflarea adevăratelor gînduri ale oratorului prin reliefarea unei realităţi atrăgătoare pentru public. Aceasta este forţa magica a limbajului. Aşadar, dacă conţinutul limbajului politic provoacă aceleaşi răspunsuri din partea unor grupuri diferite, forma sa provoacă aceleaşi răspunsuri din partea maselor care îl asculta. Consolidând încrederea în realitatea participării publicului la luarea deciziilor şi în rolul primordial al raţiunii, acesta este convins sa accepte o anumită politică. Chiar şi în faţa unei înfrîngeri într-o anumită problemă, este întărită convingerea că dezbaterile şi argumentările s-au adresat publicului şi l-au protejat evitând sau minimalizând o politică publică arbitrară, iraţională sau care serveşte propriilor scopuri.

Urmărind aceeaşi problemă a luptei împotriva terorismului, reflectată în discursurile analizate mai sus, citǎm unele expresii din discursul lui Kofi Annan, secretarul O.N.U. susţinut la Amsterdam pe 24 septembrie 2001. Oratorul nu utilizează pe parcursul discursului său nici o data cuvântul "terorism" (răul social din lume), "the heinous crime" (crimă oribilă) "unspeakable horror" (oroare inexprimabila) s.a. Dacă de obicei, eufemismul vine sa diminueze dimensiunea negativă a noţiunii, atunci în alocuţiunea lui Kofi Annan aceasta intensifică dramatismul expresiei. Atmosfera devine tot mai tensionantă. Dacă discursul lui G. Bush era adresat maselor, atunci cel al secretarului O.N.U. se orientează către reprezentanţii statelor membre ale organizaţiei date, numită de orator "the indispensable common house of our human family". Mesajul este însă acelaşi: de a-şi uni forţele în lupta împotriva duşmanului comun – terorismul. Coincide şi evenimentul evocat – "the tragic events from September, 11th", calificate drept o lovitura nu numai împotriva unui oraş sau unei ţări, ci împotriva tuturor statelor ("a blow not against one sity or one country, but against all of us"). Rolul eufemismului este de a atrage

atenţia ascultătorilor asupra mesajului celor expuse, de a-i implica sufleteşte. Evenimentele tragice la care se face aluzie sunt evocate mai mult ca o dramă personală a fiecărui ascultător decît una politică, naţională. În acest caz pur şi simplu a face constatări nu este suficient, este chiar dificil. Este vorba despre acel "autocontrol preliminar" ce obligă oratorul să se situeze pe poziţia ascultătorilor, să mediteze şi asupra mijloacelor care ar face comunicarea mai accesibilă. E vorba despre recurgerea la explicarea sensului termenilor, la confirmarea prin exemple a tezelor teoretice formulate în discurs.

Îndemnul la luptă împotriva acestor inamici ai libertăţii şi civilizaţiei, este insinuat, de asemenea, printr-un enunţ cu o subtilă nuanţă eufemistică: *Because the peoples believe în the future, few peoples will own the future.* Nu trezeşte dubii faptul că fiecare dintre persoanele prezente în sală, fiecare ascultător se simte liber, capabil de a-şi croi viitorul, iar atunci cînd această libertate este ameninţată, el nu va putea rămâne indiferent. Oratorul conştientizează acest lucru, de-aceea şi pune accent în discursul său anume pe aspectul dat.

De remarcat că atenţia ascultătorilor poate fi captivată mai uşor chiar din primele momente ale contactului, ale enunţării discursului, cînd îşi face efectul elementul noului, al necunoscutului. Dar el dispare treptat atunci cînd oratorul trebuie să creeze o dominantă care să menţină atenţia. Aceasta poate fi actualitatea, caracterul logic al celor expuse. Şi totuşi omul nu este o maşină. Lui nu-i poţi ordona să asimileze ceea ce pentru el nu prezintă interes. E posibil ca unii ascultători să-şi canalizeze atenţia în altă direcţie avînd altă dominantă. Şi apoi, oamenii sunt diferiţi. Astfel, unii asimilează mai uşor latura teoretica, alţii receptează doar exemplele. Totuşi, există o legitate care nu trebuie ignorată: factorul emoţional îl anticipează pe cel raţional, iar într-un auditoriu neomogen o mare parte din ascultători sunt mai receptivi la factorul emoţional. În asemenea situaţie măiestria oratorului va consta în îmbinarea chibzuita a acestor factori, raţionali şi emoţionali.

Aşadar, toate abilităţile (de savant, de pedagog şi de orator) trebuie puse în aplicare chiar la prima etapă de contact. Astfel, oratorul îşi va demonstra capacitatea de a se restructura îndată ce o cer circumstanţele. Lui nu i se permite să-şi arate nemulţumirea, dispoziţia proastă. Dimpotrivă, în orice împrejurări el trebuie să fie calm şi bine dispus, căci ascultătorii le observă pe toate. Dacă vorbitorul e o fire deschisă, comu-

nicativă, binevoitoare, atunci el îi cîştigă mai lesne pe cei din faţa sa, deoarece dispoziţia lui li se transmite acestora înlăturînd astfel bariera ce sta în calea contactului. Însă există şi oratori care preferă o ţinută de mentor, manifestînd un fel de dispreţ faţă de cei care nu sînt de acord cu opinia lor. În asemenea cazuri ia naştere o ostilitate reciprocă.

Tonalitatea exprimării nu trebuie să fie una neutră. Ea se va racorda perfect la mesajul discursului susţinut, la starea de spirit emanată de acesta. Reliefarea acestei stări este nuanţată de prezenţa eufemismelor, anume aspectul pe care tinde să-l accentueze vorbitorul. Unele note, poate mai apropiate de realitate, sunt camuflate, altele, în schimb sunt subliniate.

Sesizăm o tendinţa de mascare a realităţii, mistificarea acesteia, impunerea ei tuturor formelor de comunicare socială şi tuturor membrilor societăţii, posibilitatea de a-i manipula pe aceştia din urmă, de a le anihila gîndirea proprie, de a le induce moduri de gîndire ce nu ar contraveni intereselor destinatarilor puterii politice. Şi ceea ce ne atrage atenţia este predilecţia politicienilor pentru tehnicile proprii limbii de lemn, care în pofida părerii că a încetat să existe, continuă să domine în alocuţiunile politicienilor de rang înalt.

Analiza discursurilor politicienilor ne permite să observăm că aceștea de cele mai dese ori camuflează adevărul în expresii ce ar provoca auditoriului atitudini pozitive. Unul dintre procedeele la care se face apel spre a atinge acest scop este eufemismul – figură retorică presupunînd substituirea expresiilor crude, dezagreabile sau obişnuite cu altele de o nuanţă mai atenuantă. Eufemismul nu manifestă aici doar funcţia expresivă. El asigură un contact psihologic mai pronunţat dintre orator şi auditoriul său.

Bibliografie

1. HOLDER, Richard (2008) - *Oxford Dictionary of Euphemism*, New York, Oxford University Press, 432 p.
2. LEECH, Geoffrey (1983) - *Principles of Pragmatics*, London and New York, Longman, 250 p.
3. OSGOOD, Charles, SEBEOK, Thomas (1965) - *Psycholinguistics. A survey of theory and research problems,* Bloomington-Baltimore, Indiana University Press, 234 p.

4. MUCCHIELLI, Alex, (2005) - *Arta de a comunica. Metode, forme şi psihologia situaţiilor de comunicare.* Traducere de Mihaela Calcan. Iaşi: Polirom, 156 p.
5. SLAMA –CAZACU, Tatiana (1954) - *Principiul adaptării la context*. In Studii şi cercetări lingvistice, 5, nr. 1-2, pp. 201-215.
6. https://dexonline.ro/definitie/eufemism, accesat la data de 15.06. 2022.